

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNE YÖNELİK UYGULANAN İKTİSADİ POLİTİKALAR

İbrahim ARSLAN*

Hakkı M.AY**

ÖZET

Türkiye’de bölgeler arasında halen dengesizlikler mevcuttur. Bunların giderilmesi için tüm kişi, kurum ve kuruluşların görevlerini en iyi şekilde yerine getirmesi gerekmektedir. Bölgesel kalkınmanın amacına ulaşması için bölgedeki nüfus, eğitim, sağlık ve altyapı hizmetlerine daha çok önem verilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Gelişme, Güneydoğu Anadolu Projesi, Türkiye Ekonomisi

ABSTRACT

Regional development concept began to be important and it was introduced to economics development, in Turkey. There is a wide gap between the other regions of Turkey in terms of economic and social structure. It is urgent to solve the problems of the region in education, health, infrastructure services....etc. if a balanced economic development will be realized

Keywords: Regional Development, Southeastern Anatolia Project, Turkey Economy

---

* Yrd.Doç.Dr., Gaziantep Ü. İİBF, İktisat Bölümü

** Yrd.Doç.Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

1. Giriş

Son yirmi yılda Türkiye ekonomisinde yaşanan değişimler hem bölgeler arasında eşitsiz gelişimini hem de yerel merkezler arasındaki eşitsizliği yeniden yapılandırmaktadır. Bu çerçevede Türkiye ekonomisinde ve sanayinin coğrafi dağılımında son yirmi yılda ortaya çıkan değişimlere yönelik ilgi, günümüzde iyice yoğunlaşmış bulunmaktadır.

Türkiye’de yaşanan yapısal sorunların başında bölgeler arası gelişme farklılıkları gelmekte olup, bu sorun birçok sosyo-ekonomik sorununa zemin hazırlamaktadır. Türkiye, farklı coğrafya ve iklim özelliklerinin meydana getirdiği yedi coğrafi bölgeden oluşmakta ve bu bölgeler arasında ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan önemli gelişmişlik farklılıkları bulunmaktadır. Genel olarak az gelişmiş bölgelerin, gelişmişlik düzeylerinin yükseltilmesi suretiyle bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması, ülke genelinde ekonomik büyüme ile birlikte sağlıklı bir sosyal ve kültürel gelişmenin ve gelir dağılımının sağlanmasında uygulanan iktisat politikasının temel hedefi olmuştur. Serbest piyasa ekonomisinin benimsendiği ülkelerde, iktisadi kalkınmayı desteklemek ve bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarını gidererek bu bölgelere yatırımları teşvik amacıyla politikalar uygulanmaktadır.

Türkiye cumhuriyetinin kuruluşundan günümüze kadar değişik boyutlarda yaşanan bölgesel dengesizlik sorunu planlı döneme kadar hükümetlerce ulusal önceliklerden dolayı dikkate alınmamıştır. Daha sonraki dönemlerde ise bölgesel dengesizlik konusunda vurgular yapılmasına rağmen, Kalkınmada Öncelikli Yörelere kapsamında sağlanan teşvikler dışında önemli uygulamalar görülmemiştir. 1979’li yıllarda Güneydoğu Anadolu Projesi’nin (GAP) faaliyete geçişiyle birlikte yerel veya bölgesel kalkınmaya önemli düzeyde kaynak yaratılması hedeflenmiştir.(www.gap.gov.tr)

2. Türkiye’de Bölgesel Politikaların Evrimi

Türkiye’de bölgesel politikalar ilk olarak ikinci dünya savaşından sonraki yıllarda kalkınma planlaması çerçevesinde geliştirilmiş ve bu tarihten itibaren bütün kalkınma planlarında yer almıştır. İlk altı planda bölgelerarası dengesizliklere karşı uygulanacak temel politika yaklaşımı, belirli merkezlerde yoğunlaşmayı engellemek amacıyla alt merkezleri geliştirerek dengeli bir kalkınma sağlamak olarak belirlenmiştir. Uluslararası ekonomik sistem temelinde belirlenen az gelişmiş, gelişmiş ülke farklılığı hem ulusal hem de yerel bazda değerlendirildiğinde, bölgeler arasında da gelişmiş, geri kalmış ayrımını öne çıkarmaktadır. Her bölgenin coğrafi

konumu, doğal zenginlikleri vb. arasındaki farklılıklar göz önüne alındığında, bir dereceye kadar bölgeler arasındaki farklılıklar anlaşılabilirse de artan eşitsizlik, ya da iyileştirme çabalarına karşın sürdürülebilir bir gelişme kaydedilememesi, bölgesel kalkınmanın dengeli, planlı ve kalıcı olması ihtiyacını doğurmuştur (Aktakas, 2006:16).

Türkiye’de bölgesel politikalar, Avrupa’daki ülkelerin deneyimlerinden ve bölgesel gelişim politikalarındaki yeni gelişmelerden de etkilenmiştir. Bu bağlamda bölgelerarası sosyo-ekonomik farklılıkların azaltılması ve kalkınmada geri kalmış bölgelerin geliştirilmesi üzerine çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Türkiye’de bölgesel kalkınma politikası Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yürütülmektedir.

Dünyadaki küreselleşmenin meydana getirdiği oluşumların etkisiyle, ekonomik, toplumsal ve siyasal yapılanmalar büyük bir değişim içine girmiş, değişimin kurumsal ve pratik nedenlerini açıklamaya yönelik politikalar oluşturmaya başlanmıştır. Türkiye’de, 19. yüzyıldan itibaren gelişmiş ülkelerin hammadde sağlamaya yönelik ticari entegrasyon faktörü ile bazı Batı ve Güney illerinde odaklanan ekonomik gelişmeler sonucunda, Küreselleşme kapsamında değişen bölgesel üretim sistemleri ve politikalar, bölgeyi ekonominin ve ekonomik kalkınmanın odak noktası olarak kabul eden bölgesel politikalara verilen önemi hızlandırmıştır (Arslan, 2005:278).

Gelişmişlik düzeylerinin görece olarak farklı olması, Türkiye’de bölgelerarasında dengeli bir kalkınmanın devlet öncülüğünde ve desteğinde gerçekleştirilmesi de planlı dönemin başından itibaren üzerinde durulan bir amaç olmuştur. Beş yıllık kalkınma planlarının bölgesel planlamaya ilişkin amaçları, bölgelerde varolan kaynak potansiyelini kullanarak ve kaynakları öncelikle verimliliği yüksek alanlara yönelterek geri kalmış yörelerin daha hızlı kalkındırılmasını sağlamaktır (Kulhan, 2001:1).

Türkiye’de bölgeler arasında dengeli bir kalkınmanın sağlanması, ülke ekonomisi için büyük önem arz etmektedir. Dengeli kalkınma hedefi doğrultusunda alınması gereken tedbirlerin ve uygulanacak iktisadi politikaların tutarlı olması ve kamu yatırımlarının dağılımında ekonomik coğrafyanın, bölgesel gelişmenin ve sosyal faydanın dikkate alınması, büyük bir önem arz etmektedir. Bölgesel kalkınma politikaları, belirli sosyal ve ekonomik kriterler bakımından ortak özellik taşıyan ve öncelikle ülke ortalamasının altında yer alan ve problem olarak algılanan sorunları gidererek, yaşam standartlarını ülke ortalamasına yükseltilmesi amacını taşır. Bu amaçlara ulaşmak için, bölgenin tüm kaynaklarını analiz edilerek, kabiliyet ve kapasitelerinin ortaya konması, daha sonra da, bölgenin mevcut durumu ile, hedef alınacak yeni bir yapısal öngörüye ulaşmak üzere,

kısa, orta ve uzun vadeli politika araçlarının tutarlı bir biçimde oluşturulup, uygulamaya konması gerekir. Dolayısıyla, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da (1996-2000) ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel boyutu kapsayan tutarlı bir süreç olarak sürdürülebilir kalkınmayı destekleyerek daha dengeli bir bölgesel kalkınma hedeflendi. Bu yaklaşım özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde birtakım yeni bölgesel kalkınma projelerini teşvik etmiştir. Bu bağlamda, bu bölgede bulunan iller için bir plan hazırlanması yoluna gidilmiştir. Türkiye’de bölge kavramının ve politikalarının gelişmesi, dönemsel değişiklikler içererek, uzun bir zamana yayılmıştır (Berber ve Çelepçi, 2005: 146).

Bölgesel eşitsizlik, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı koşullarda ortaya çıkmaktadır. Bölgesel eşitsizlik, ekonomik durgunluğun yanı sıra kalkınma hızını düşürücü bir etmen olmakta, çevrenin merkeze olan bağımlılığı çerçevesinde, üretken kaynakların merkeze akmasına, çevrenin yoksullaşmasına ve toplumsal yapıda değişime yol açmaktadır. Gelişmiş ülkelerle gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkeler arasındaki sosyo-ekonomik farklılıklar, istihdam, eğitim, sağlık, konut, su, enerji, altyapı vb. sorunların da farklı boyutlarda yaşanmasına neden olmaktadır (Göktürk, 2006:24).

Bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik temelde dört araçtan söz edilebilir. Bunlar; ekonomik faaliyetlerin her şeyden önce bir takım teşvik tedbirleriyle belirli yörelere yönelmesini sağlamak, bölgesel kalkınma için gerekli devlet yatırımlarının gerçekleştirilmesi, yönetsel örgütün bölgesel kalkınma sorunlarına adaptasyonunun sağlanması ve metropolitan bölgelerin gelişmesinin sınırlandırılmasıdır (Dinler, 1998:283).

Türkiye ekonomisi yapısal dönüşüm ve uluslararası piyasalara uyum sağlama çabalarında önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Ekonomik büyüme bölgelerarası farklılıkların giderilmesinde beklenen olumlu etkiyi yaratamamıştır. Türkiye’de; gelirin yanı sıra nüfus yapısı, teknik ve sosyal altyapı, girişimcilik atmosferi, insan kaynakları, eğitim düzeyi, çevre kalitesi, istihdam, kadının rolü vb. konularda da bölgeler arasında dengesizlikler mevcuttur. Süreç içerisinde, bölgelerarası farklılıkların giderilmesi amacına dönük bazı politikalar oluşturulup birtakım araçlar kullanılsa da, istenilen hedeflere ulaşılamamış ve bölgelerarası dengesizlikler varlığını sürdürmüştür. 1990’lı yıllarda yaşanan küreselleşme süreci, yerel ve bölgesel dinamikleri de etkilemiş ve bölge kavramında değişimleri beraberinde getirmiştir. Günümüzde bölgenin değişen anlamı ve artan önemi tartışılmaya başlanmıştır (Poroy, 2004:3). Yine yerel, ulusal ve küresel olmak üzere tüm düzeylerde artan çevre sorunları, katılımcı ve dengeli bir kalkınma anlayışının önemini artırmıştır. Bu kapsamda

sürdürülebilirlik kavramı bölgesel stratejilerin belirlenmesinde bir başka önemli boyut olarak yerini almıştır.

3.Türkiye’de Güneydoğu Anadolu Bölgesine Yönelik İzlenen İktisat Politikaları

Gelişmekte olan ülkelerde bölgeler arasında gelişmenin farklılık göstermesi pek çok nedene dayandırılabilir. Bu sebepler bölgenin coğrafi yapısı, üretim seviyesi ve konumunun dış ticarete uygun olup olmaması ve bölgeye yapılan yatırım alanları, bu yatırımlarının seviyesi, kaynaklarının etkin kullanıp kullanılmadığı, beşeri sermayenin niteliği, politik güvenliğin varlığı vb. etkenlerdir. Bunlar aynı zamanda Güneydoğu Anadolu Bölgesinde büyük şehirler için de geçerlidir. Bu şehirler, başlangıçta gelişme konumundaki büyük şehir olmanın sonucunda oluşan mal, hizmet ve istihdam olanakları nedeniyle üretim faktörleri için cazip merkezler olmaktadır. Fakat nüfusun düzensiz ve hızlı birikimi, bu kentlerde yaşama maliyetlerini arttırmıştır (Keleş, 1990:8).

Şehirlerdeki aşırı nüfustan dolayı bir merkez etrafında yoğunlaşan ekonomik ve sosyal faaliyetler, bölgelerarası gelişme farklılıklarını ortaya çıkarmış ve büyük dengesizlikler yaşanmasına neden olmuştur. Bu süreç, bölgelerin ekonomik etkinliklerini, nüfus dağılımını, kentlerin, çevrenin ve doğal dokunun bütünlüğünü bozmuş, kalkınmanın ekonomik ve sosyal maliyetlerini yükseltmiş ve bütün bunlar daha ileri gelişmeye imkan vermeyen tıkanıklıklara yol açmıştır (Arslan, 2005:276).

Dinamik bir yapıya sahip olan ekonomik kalkınma sürecine yön veren iktisadi ve sosyal faktörlerin ülke mekânı üzerinde farklı yoğunluklarda dağılımı, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının nedeni olarak ortaya çıkmaktadır (Dinçer, 1996:4).

Bölgesel politikaların ışığında sınır ticaretinin teşvik edilmesi ve desteklenmesinin meydana getireceği olumlu etkiler açık bir şekilde anlaşıldığı için, sınır ticaretine yeni bir düzenleme getirilmiş ve Bakanlar Kurulu 20 il de sınır ticaret merkezleri kurulmasına izin veren düzenlemeyi yapmıştır. Bu düzenleme ile Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki sınır illerinde sınır ticaret merkezleri kurulması için “Sınır Ticaret Merkezlerinin Kurulmasına İlişkin Karar” hazırlanmış ve 10.04.2003 tarih ve 25075 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece Şırnak, Mardin, Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis, Hatay illerinde Sınır Ticaret Merkezleri kurulmuştur. Bunların sayesinde bölgedeki esnaf ve tacirler için komşu ülkelerle sınırda tesis edilecek Ticari Merkezlerin vasıtasıyla ticaret yapmak suretiyle ihracatın artırılması ve vergi kolaylıkları sağlanarak il ihtiyaçları dahilinde ithalat yapılması imkanı

getirilmiştir. Bu da bölgelerarası ekonomik eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için özellikle hizmetler sektörünün dolayısıyla sınır ticaretinin önemini artmaktadır. Ticaretin artmasıyla bu ülkelere sınırları olan illerin ticaretten aldıkları payın artması, istihdama ve verimliliğe olumlu yönde katkı yapacaktır (Kara, 2005:16). Türkiye’de sınır ticaretinin yoğun olarak yapıldığı Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan insanlar milattan 3 bin yıl önceden bu yana iki şey üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bunlardan biri hayvancılık, diğeri sınır ticareti olmaktadır. Günümüz dünyasında değişen politikalardan dolayı gittikçe hayvancılığın olumsuz yönde etkilenmesi sonucu bölge insanı için sınır ticareti vazgeçilmez bir faktör haline gelmiştir. Bölgeler arası karşılaştırmalar ülke genelinde sürdürülebilir bir kalkınma politikası izlemek için ön koşuldur. Böylece dinamik bir yapıya sahip olan gelişme olgusunun mekan üzerinde biçimlendirdiği değişik oluşumları genel düzeyde tamamlayabilmek yanında, gelişme eğilimleri ve bu eğilimlere uygun tutarlı bir iktisat politikası izlenmesi gerekmektedir (Sarıca, 2001:155).

Günümüzde bölgesel dengesizliklerin artması, dengesizliklerin nedenlerinin araştırılmasına olan ilgiyi arttırmıştır. Bu ise, özellikle ekonomistlerin ekonomik coğrafyayı yeniden keşfetmeleri sonucunu doğurmuştur. Özellikle son yıllarda, pek çok ekonomik olayın arkasında dünya kaynaklarının yerel dağılımının ve buna ek olarak faktör hareketlerinin rolünün olduğu bilinmektedir. Belli coğrafi özelliklere sahip bölgelerin daha fazla geliştiği izlenen bir durumdur (Elmas, 2001:13).

Türkiye sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmasını 1960’ların başından beri, Beş Yıllık Kalkınma Planlarıyla yürütmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de bölgesel gelişmenin sağlanması yönündeki çalışmaları, planlı dönem öncesi ve sonrası olarak iki ayrı bölümde incelemek mümkündür. Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun ve yatırımların ülke içinde yayılması ve belirli merkezlerde toplanması hedeflenmiştir.

Tablo 1’de GAP Bölgesi İllerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi Sıralamaları verilmektedir.

Tablo 1: GAP Bölgesi İllerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi Sıralaması (2003)

il	G.ante	Ş.urfa	Diyarbakır	Adıyaman	Kilis	Siirt	Şırnak	Mardin
il	20	68	63	65	54	73	78	72
sırası								

Kaynak: www.dpt.gov.tr

Tablo 1'e göre Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan illerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi sıralamasında birinci sırayı Gaziantep almaktadır. Gaziantep hem sanayisiyle hem de geçmişten gelen bir yatırım geleneği sayesinde bölgenin can damarı konumundadır. Özellikle Irak'a yapılan ihracatın %60'ı Gaziantep'ten sağlanmaktadır.

Güneydoğu Bölgesi, sosyoekonomik açıdan ülkemizin en az gelişmiş bölgeleridir. Son yıllarda bu gelişmişlik farkının azaltılması, böylece ulusal bütünlüğün ve kentsel alanlara yönelik aşırı ve plansız göçün kontrol altına alınması amacıyla kapsam ve dönem açısından farklı bölgesel kalkınma projeleri başlatılmıştır.(www.gap.gov.tr)

4.Güney Doğu Anadolu Projesinin Gelişim Süreci

Güney Doğu Anadolu projesinin kapsamında, öncelikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin zengin su kaynaklarından olan Fırat ve Dicle nehirlerinin sulama ve enerji üretimi amacıyla değerlendirilmesi, düzensiz akışı olan bu iki nehrin sularının dizginlenmesi öngörülmüştür. Ülkede suları rasyonel şekilde kullanma çalışmaları 1930'lara kadar gitmektedir. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde, ülkenin maddi-manevi her alanda değişim ve gelişim çabası içinde bulunduğu bir aşamada, özellikle elektrik enerjisi en belirgin ve öncelikli ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Mevcut su kaynaklarından elektrik enerjisi elde edilmesi için, Atatürk'ün talimatı ile 1936 yılında Elektrik İşleri Etüd İdaresi kurulmuştur. Böylece Fırat nehrinin her açıdan incelenmesi ve sonuçlarının belirlenmesi için; rasat istasyonları kurulmuş, jeolojik ve coğrafik etüd çalışmalarına başlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası yeni ihtiyaçların ortaya çıkması üzerine, 1954 yılında kurulan Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) çalışmaları çerçevesinde Türkiye 26 havzaya ayrılarak, etüd ve planlama çalışmaları sürdürülmüştür. 1960'tan sonra Fırat ve Dicle Havzaları'nın sulama ve enerji potansiyelini belirleyen raporlar hazırlanmış ve bu havzalardan ne şekilde faydalanılacağı açıklık kazanmıştır. 1977 yılında ise bu iki havzaya ilişkin projelerin Güneydoğu Anadolu Projesi şeklinde adlandırılması benimsenmiştir. Bölgenin zengin toprak ve su kaynaklarından yararlanmak amacıyla önce kendi içinde bir enerji ve sulama projesi olarak başlayan GAP, 1989 yılında tamamlanan Güneydoğu Anadolu Projesi çalışması ile entegre bir bölgesel kalkınma projesine dönüştürülmüştür. Güneydoğu Anadolu Projesi bölge gelişmesinin izlemesi gereken seyir ve alt ölçeklerde üretilecek plan, program ve projeler için bir rehber niteliği taşımaktadır. Güneydoğu Anadolu Projesi çalışmasında yer alan temel kalkınma senaryosu, bölgenin tarıma dayalı sanayi ürünleri ihraç eden bir merkez haline getirilmesidir. Güneydoğu Anadolu Projesinde sürdürülen faaliyetlerin koordinasyonunun sağlanması ve

yönlendirilmesi amacıyla 1989 yılında Güneydoğu Anadolu Projesi Kalkınma idaresi Teşkilatı kurulmuştur. Teşkilatın karar organı Başbakan başkanlığında Güneydoğu Anadolu Projesinden sorumlu Devlet Bakanı, Devlet Planlama Teşkilatı'nın bağlı bulunduğu Devlet Bakanı ile Bayındırlık ve İskan Bakanı'ndan oluşan Güneydoğu Anadolu Projesi Yüksek Kurulu'dur. Güneydoğu Anadolu Projesi İdaresi, Başkanlık Ankara'da ve Bölge Müdürlüğü Şanlıurfa'da olmak üzere örgütlenmiştir. (www.byegm.gov.tr).

GAP Bölgesine ilişkin seçilmiş göstergeler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: GAP Bölgesine İlişkin Seçilmiş Göstergeler

Göstergeler	Birim	GAP
Alan	Km ²	75.561
Nüfus	Kişi	6.128.973
Nüfus yoğunluğu	Kişi/km ²	81
Nüfus artış oranı	Binde	24.2
Kentleşme oranı	Yüzde	64.1
Kişi başı GSYİH	Bin TL	990

Türkiye'de planlı döneme geçişle birlikte bölgesel gelişmeye ve bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesine özel bir önem verilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede temel araç olan bölgesel gelişme planlarının yanı sıra; yatırım teşvikleri, kalkınmada öncelikli yöre politikaları ve diğer bazı araçlar kullanılmıştır. Güneydoğu Anadolu Projesi belirlenen bu çerçeve neticesinde uygulanmaya konulmuş önemli bir proje olarak değerlendirilebilir (DPT, 2003/a:49).

Türkiye'de son yıllarda uygulamaya konulan en önemli bölge projesi Güneydoğu Anadolu Projesi olmuştur. Bölgedeki 8 ilin tümünü veya bir bölümünü kapsayan ve çok amaçlı bir bölgesel kalkınma projesi olan Güneydoğu Anadolu Projesi, bölgede altyapı, tarımsal yapı, ulaştırma, sanayi, eğitim, sağlık ve benzeri tüm kesimlerin bir bütün olarak ve birbirleriyle bağlantılı bir biçimde geliştirilmesini amaçlamıştır. Güneydoğu Anadolu Projesi, su anda entegre bölge planlamasının uygulandığı tek bölgedir (Tümas, 1994).

Tablo 3'de Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Nüfus Dağılım Oranları verilmektedir.

Tablo 3: Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Nüfus Dağılım Oranları (2000)

Bölgeler	Şehir	Köy	Toplam
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	4.154.558	2.449.647	6.604.205
Yıllık Nüfus Artış hızı	%36.8	7.3	24.73

Kaynak:www.dpt.gov.tr

Tablo 3'e göre Güneydoğu Anadolu bölgesinde nüfus daha çok şehirlerde toplanmış ve nüfus artış oranları şehirlerde daha fazla olmaktadır. Buna göre nüfus artış hızı diğer bölgelere göre daha yüksek oranda gerçekleşmektedir. Temel amacı, bölge halkının gelir ve yaşam standardında iyileşme sağlayarak gelişmişlik farkını gidermek, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam olanaklarını artırarak sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi ulusal kalkınma hedeflerine katkıda bulunmak olan GAP, çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir kalkınma anlayışı ile ele alınan bölgesel bir kalkınma projesidir.

Türkiye'nin bölgesel kalkınmaya yönelik en büyük yatırımı olan GAP'ın sulama projeleri tamamlandığında, şimdiye kadar devlet eliyle gerçekleştirilen sulama alanına eşit bir alan daha sulu tarıma açılmış olacaktır. Böylece GAP'ın meydana getireceği yüksek tarım ve sanayi potansiyeli, bölgede ekonomik hasılayı 4.5 katı artıracak, 9-10 milyona ulaşacak bölge nüfusunun yaklaşık 3.5 milyonuna iş olanağı yaratacaktır. Sulanan alanlardaki genişlemeye bağlı olarak; buğday üretiminde % 90, arpa üretiminde % 43, pamuk üretiminde % 60.0, domates üretiminde % 70.0, mercimek üretiminde % 25.0, sebze üretiminde % 16.7 oranında artış sağlanacağı tahmin edilmektedir (Kibaroğlu, 2003:35).

Böylece GAP'ın sağlayacağı sulama ile yüksek tarım potansiyeli, bölgede ekonomik hasılayı 4.5 misli arttıracak, nüfusu yaklaşık olarak 9-10 milyona ulaştıracak, bölge halkının yaklaşık 3.5 milyonuna iş imkânı yaratacaktır. Ayrıca sulanan alanlardaki artışlara bağlı olarak buğday üretiminde %104, arpa üretiminde %69, pamuk üretiminde %388, domates üretiminde %556'lık bir yükselmenin yanında, nemin artmasıyla mercimek ve fıstık üretiminde de gittikçe azalma görülecektir. Hâlihazırda, tüm GAP Bölgesinde DSİ Genel Müdürlüğüne inşa edilen sulama şebekeleri vasıtalıyla 203 080 hektar alan sulanmakta ve Türkiye pamuk üretiminin yaklaşık %36'sı (DSİ, KHGM ve halk sulamaları) bu sulanan alanlardan sağlanmaktadır (Demir, 2003:190).

Tablo 4'de Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Elektrik Tüketiminin Sektörel dağılımı yer almaktadır.

Tablo 4: Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Elektrik Tüketiminin Sektörel dağılımı

2000 Yılı	Mesken MWh	Ticaret MWh	Sanayi MWh	Tarım MWh	Resmi Daire MWh	Kişi Başına Tüketim KWh
G.A.B.	1.063.693	229.560	2.176.874	613.821	309.667	854

Kaynak:www.dpt.gov.tr

Türkiye Cumhuriyeti'nin uyguladığı bölgesel kalkınmaya yönelik en büyük ve kapsamlı proje olan Güneydoğu Anadolu Projesi için önemli aşamalara ulaşılan bir dönem geride bırakılmıştır. Proje finansal açıdan %40'ları aşan bir gerçekleştirme oranına ulaşmıştır. GAP enerji sektöründe %73'e, tarım sektöründe ise %11'e varan bir gerçekleştirme sağlanmış bulunmaktadır. Çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmada, su kaynaklarının değerlendirilmesi amacıyla başlatılan Güneydoğu Anadolu Projesi, süreç içinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni çağlar öncesindeki mamur ve müreffeh konumuna getirmeyi ve bu konumu yüzyıllarca sürdürmeyi amaçlayan, gerek teknik gerekse ekonomik ve sosyal donanımına sahip bir proje olma noktasına ulaşmıştır.

Güney Doğu Anadolu projesinin temel hedefi, Türkiye'nin, sadece barajlar, hidroelektrik santralleri, sulama yapıları gibi fiziksel yatırımlarla sınırlı kalmayıp, bunların yanında ve birbiriyle eşgüdüm içinde tarımsal gelişme, sanayi, kentsel ve kırsal altyapı, haberleşme, eğitim, sağlık, kültür, turizm ve diğer sosyal hizmetler gibi sosyo-ekonomik sektörlerin geliştirilmesine yönelik adımlar içermektedir. Güney Doğu Anadolu projesi giderek önem kazanan bölgeler arası eşitsizliklerin giderilmesini hedefleyen iktisat politikası çerçevesinde kendi hedeflerini oluşturmuştur. Güney Doğu Anadolu projesi, az gelişmiş bölgelerdeki kalkınma potansiyelinin ortaya çıkarılmasının, ekonomik büyüme, toplumsal istikrar ve ihracatın teşviki gibi ulusal hedeflere katkıda bulunacağı düşüncesiyle paralellik arz etmektedir.

7. Sonuç

Bölgesel kalkınma politikaları ve bu kapsamda yürütülen projeler, bölgesel gelişmişlik farkının fazla olduğu ülkemiz açısından büyük önem taşımaktadır. Son yıllarda, bölgeler arası gelişmişlik farkını gidermeye yönelik önemli girişimler başlatılmıştır. Kapsam ve dönem açısından aralarında önemli farkların bulunduğu bu girişimler ile esas itibarıyla çok amaçlı bölgesel kalkınma hedeflenmekle beraber, ağırlığı yine kırsal ve tarımsal kalkınmanın oluşturduğu söylenebilir. Güney Doğu Anadolu projesi kapsamında planlanan yatırımlar, başta sulama suyu olmak üzere, doğrudan ya da dolaylı olarak tarımsal potansiyelin kullanım etkinliğini artıracak yatırımlardır. Bu durum diğer ekonomik ve sosyal sektörleri de etkileyecektir.

Güney Doğu Anadolu projesi alanlarının genişliği, büyük bir nüfus kitlesini barındırıyor olması, daha da büyük bir ekonomik potansiyele sahip olması, söz konusu projelerin sadece bölgesel açıdan değil ulusal refah açısından da önemini artırmaktadır. Bölgesel ekonomilerde kaydedilecek gelişmelerle; gelir dağılımının iyileşmesi, iç huzurun güvence altına alınması, kentsel alanlara ve daha çok

büyük şehirlere yönelik aşırı ve plansız göçün kontrol altına alınması ve kamu hizmetlerinin etkinliğinin artırılması da amaçlanmaktadır. Böylece, söz konusu projelerle sadece ekonomik alanda değil, sosyal alanda da önemli iyileşmeler sağlanacaktır.

Gelecek dönem iktisat politikalarında, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi, gelir dağılımında adaletin sağlanması ve bu bölgelere yapılacak yatırımlar sonucu dengesizliklerin giderilmesine yönelik olarak hedefler belirlenmiştir. Bununla ilgili olarak da gerekli teşvik tedbirleri ele alınmıştır. Yeni yatırım teşvik tasarısı da bunu açıkça ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- ARSLAN Kahraman(2005).”Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç:Bölgesel Planlama ve Kalkınma Ajansları”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:7
- BERBER , Metin ve ÇELEPÇİ Ebru(2005). “Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, Dogu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu- 13-14 Ekim 2005,
- COŞKUN, H. , (2004) , “Bölgesel Kalkınma Planı Bölgenin Yol Haritası Olacak” , Dünya Gazetesi.
- ÇAVUŞOĞLU T., (1992), “GAP Konusunda Bir Bölgesel Kalkınma Ajansı Kurulması”, 3. İzmir İktisat Kongresi, 4-7 Haziran 1992, Ankara,DPT Yayını, 76-84.
- DİNÇER, B., (1996), İllerin Sosyo-Ekonomik gelişmişlik Sıralaması Araştırması, DPT Yayınları,
- ELMAS, G. , (2001) ,Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler , Nobel Yayın Dağıtım, istanbul.
- ERAYDIN, Ayda (2002), Yeni Sanayi Odakları: Yerel Kalkınmanın Yeniden Kavramlaştırılması, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Matbaası: Ankara
- ERCAN, F. ,(1999) “Bölgesel Kalkınma Sorununa Bütünsel Yaklaşım” , GAP ve Sanayi Kongresi: Bildiriler Kitabı , TMMOB , MMO , Yayın No:231 , Ankara.
- GODDARD J.B., CHATTERTON P., (1999), “Regional Development Agencies and The Knowledge Economy: Harnessing The Potential of Universities”, Environment and Planning Center: Government and Policy, Volume 17, 685-689.
- GÜR Mutlu Deniz(2004).”Doğu Anadolu Bölgesi Kalkınma Sorunu, DAP ve Sektörel bir verimlilik Analizi”, Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fak.
- HUGHES J.T., (1998), “The Role of Development Agencies in Regional Policy: An Academic and Practitioner Approach”, Urban Studies 35.4, 615-624,
- İNCEKARA A., (2001):Anadolu’da Turizm Olanakları ve Bölgesel Kalkınmadaki Yeri, İTO yayınları, No:2001-28,Istanbul.
- KARA Mehmet(2005).”Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye’deki Sınır Ticaretinin Değerlendirilmesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:7, Sayı.3

- KARACA, Orhan(2004).”Türkiye’de Bölgelerarası Gelir Farklılıkları:Yakınsama var mı ?, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, No:7
- KAYNAR, Nezih(2001), “Teşvik belgeli yatırımlarda sabit yatırım-istihdam ilişkisi”(1999-2000)”, DPT Yayınları
- KELEŞ,R.(1990). Kentleşme Politikaları, İmge Yayınevi, Ankara
- DPT, (2003), İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, DPT Yayınları
- OĞUZHAN, Adil, KÜÇÜKALTAN Derman, BOYACIOĞLU, Ebru(2005).”Bölgesel Kalkınmada Kültürel Turizmin Etkisi: Kırkpınar Yağlı Güreşleri Örneği”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:6 Sayı:1
- ÖZTÜRK, Lütfi(2003). “Bölgelerarası Gelir eşitsizliği:Coğrafi Bölgeler Üzerine Tanımlayıcı Bir Analiz 1965-2001”, Uludağ Üniversitesi İ.İ.BF. dergisi, Cilt:XXII, Sayı:2
- SARICA, İsmail(2001).”Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri”,Akdeniz Üniversitesi,İ.İ.B.F. Dergisi, sayı:1
- TUNCER, İsmail/ ÖZUĞURLU Yasemin(2004).”Türkiye Ekonomisinde büyüme ve sektörel üretkenlik analizleri: Bölgesel Karşılaştırmalar 1980-2000” Türkiye ekonomi Kurumu Yayınları